
SIT SVEGA

FADILJ BAJRAJ

Vi ste pesnik i prevodilac. Možete li ukratko da nam ispričate svoju biografiju i bibliografiju?

Rođen sam u Ponorcu, u opštini Mališevo, premda sam deo života proveo u Orahovcu, gde mi i danas žive roditelji. Okolinu Orahovca, čuvenog po vinarstvu, „najlepšeg sela na svetu“, kako bi rekao američki pisac B. Hall, ljudi danas zovu „Dolinom smrti“. Nikakvu vojsku nisam odslužio. Lutao sam po zapadnoj Evropi i, donekle, po bivšoj Jugoslaviji. Studirao sam na Filološkom fakultetu u Prištini i svuda sam išao, zna se, u pratnji moje verne pratilje Tuge... Pomalo sam učio i pio. Do sada sam objavio samo jednu pesmu i knjige prevoda: *Antologija rock poezije* (čiji je koautor Bljerim Sala, 1998), *Antologija bit poezije* (1998), *Cry and Kosova* (izbor pesama Fljore Brovine na engleskom jeziku, na kom je sarađivalo još nekoliko prevodilaca, 1999), *Contemporary Kosovar Art* (2000), *50 Albanskih Pesnika* (na engleskom jeziku, 2000), *Brezi 9* (br. 30-31, koji je tematski, sa objavljenim izborom pesama Boba Dilana, Lu Rida, Toma Vejtsa, Pitera Gebrijela). Pripremio sam izdanja na engleskom – izbore pesama Dževdeta Bajraja, Tahira Deskua, Miradije Ramići, Leonore Lutoli, Haljilja Matošija. Uskoro će biti objavljene i zbirke američkih pesnika – Ezre Paunda, Lorensa Ferlingetija, Čarlsa Bukovskog, kao i engleskog pesnika Stivena Spendera. Što se tiče drugih prevoda, objavio sam malih milion stihova američke i engleske poezije, uključujući i rok pesnike – Jana Krtisa, Lenarda Koena, Trenta Reznora, Bilija Korgana, Džima Morisona...

Zahvaljujući nekoj srpskoj uniformisanoj budaletini koja mi je ukrala kompjuter 1999. godine „ostao sam kraći“ za najmanje dve hiljade neobjavljenih stranica, što prevoda, što mojih pesama i kratkih priča. Zahvaljujući, opet, nekoj srpskoj uniformisanoj lopuži ostao sam bez meni dragih ličnih stvari i, naravno, bez svih dokumenata. Međutim, zahvaljujući volji nekolicine dobrih ljudi u uniformama – ostao sam živ.

U Beogradu se i posle 5. oktobra, ništa manje nego ranije, ne zna šta se na Kosovu, odnosno u Prištini, svakodnevno događa. Posebno u kulturi. Šta se danas na Kosovu objavljuje od knjiga, periodike... Ko su urednici novinskih rubrika za društvo i kulturu? Beograd, i pre čuvenog i čudnog 5. oktobra, nije zanimala kultura na Kosovu, odnosno u Prištini. Naravno da se objavljuju razne knjige, a ja sam, pravo da vam kažem, sit ovdašnjih pesnika i pisaca. Malo ih je vrednih pažnje. Ove godine su objavljene dve vredne knjige poezije – Tahira Deskuova divna zbirka poezije *Andeli slobode* i nova knjiga Dževdeta Bajrara *Sloboda užasa*, koja nikoga ne ostavlja ravnodušnim. Kada su u pitanju predstave i filmovi, sit sam i toga. Ovde je i svakidašnjica film, već godinama. Od periodike vredelo bi pomenuti *Sheshi*, koji uređuje Haljilj Matoši, kao i *MM*, koji uređuje Škeljzen Malici. Što se tiče urednika novinskih rubrika za društvo i kulturu, tu je sve po starom. Na istim mestima su već petnaest godina isti oni „samoupravljači“, kao i par junosa, podobnih samoupravljača i ulagivača koji pune stranice rubrika dnevnih novina i časopisa, pošto sve znaju. Samo što nemaju pojma o kulturi i književnosti.

Koji su, prema vašem mišljenju, osnovni orijentiri sadašnjeg i budućeg razvoja albanskog društva na Kosovu?

Albansko društvo je, bez sumnje, okrenuto ka Zapadu, samo što je potrebno malo vremena. A, što se kulture tiče, ona je okrenuta prema Čaglavici, Bariljevu i Blagojevomgradu.

Koje teorijske opcije se danas mogu izdvojiti kao osnovne (ili suprostavljene) među albanskim intelektualcima, književnicima, umetnicima?

Različite teorijske opcije jednostavno ne postoje. Svi „mute Vardar“ o nekom postmoderni-

zmu, a u stvari nemaju pojma ni o modernizmu, a da ne pominjem nove teorijske pravce. Nekoliko samozvanih grofova koji znaju ponešto o tim stvarima glume po kafanama i sedeljkama, a godinama ni slove da napišu. A oni samozvani i takozvani filozofi i teoretičari, kad i štogod napišu, misle da je to sam Bog napisao, a sve je, zapravo, toliko žalosno i jadno i bedasto, da me je ponekad bukvalno sramota da kupim to čudo od novina ili časopisa. Nažalost, Ibrahim Rugova je bio i ostao najozbiljniji teoretičar književnosti, ostali su daleko iza njega.

Ža kakvo društvo, za kakvu umetnost se danas zalažu kosovski intelektualci i umetnici?

Normalno je da se zalažemo za civilno društvo, ali nemojte zaboraviti da je ovde oko 50.000 NATO vojnika, kao i par stotina policajaca, koji su došli sa svih strana sveta i bukvalno uživaju po ovom „Diznilendu“. Oni stalno traže ubice, lopuže, a nikako da ih uhvate, bar do sada. Nas civile mole da sarađujemo sa njima. To praktično znači: uhvati ubicu golim rukama i privedi ga u policijsku stanicu, gde će nakon ispitivanja biti oslobođen zbog nedostatka dokaza. Možete li zamisliti ubistvo čoveka usred belog dana, u najprometnijem delu grada, na dvadesetak metara od međunarodne i lokalne policije i KFOR-a. Naravno da su ubice, u međuvremenu, pobile u par nepoznatih pravaca, bar tako kažu zvaničnici međunarodne policije. Treba uračunati u poslednju cifru i akrobatsku birokratiju UNMIK-a i OSCE-a, da ne pominjem 550 nevladinih organizacija koji svi gotovo da crkavaju od posla. Evo i primera. Tu, u mom komšiluku ima jedna NGO koja je opljačkana tri puta za tri meseca. Međunarodna i

lokalna policija traže saradnju i normalno za svaku lažnu izjavu ispaštaš. Pitaju me za ovo i ono, ja im lepo kažem da niti znam ko živi unutra, niti me to interesuje i da znam samo jedno – ako mi dopuste da ja vodim istražni postupak, pronaći ću lopužu za par sati...

Kako iz kosovske perspektive izgledaju promene na političkoj sceni Srbije? Da li najnoviji događaji na toj sceni mogu bitno uticati na blisku budućnost albansko-srpskih odnosa na Kosovu?

Ne mogu, jer sam ja u svojoj sobi Šešeljevu sliku sa pištoljem zamenio Koštuničinom slikom, na kojoj se on svima nama ruga sa kalašnjikovom.

Koji politički potez DOS-a može podstaći otvoreniji dijalog između srpske i albanske strane, odnosno, konačno napuštanje „rovovskih” pozicija?

61 Da se konačno napuste rovovske pozicije, kako vi kažete, DOS bi pod hitno trebalo da oslobodi sve albanske zatvorenike i taoce koje drži u zatvorima i da, konačno i zauvek, prizna nezavisnost Kosova. Tada bismo živeli kao najbolje komšije. I dogovorom bismo gradili i mostove i puteve.

Šta je, prema vašem mišljenju, uzrok međunacionalne netrpeljivosti na Kosovu?

Represija na Kosovu nije počela sa bivšim režimom, nego sa svim bivšim režimima i nikada nije ni prestala, čak ni ovih dana u Mitrovici, Brezovici, u Preševskoj dolini. Slabo poznajete istoriju. Daću vam jedan primer: samo u periodu od 1981. do 1988. godine 700.000 Albanaca je prošlo kroz obuku pendreka i ostalih rekvizita po čuvenim YU zatvorima. I tokom 1990. i 1991. većina Albanaca izbačeno je sa posla. Tokom 1998. i 1999. godine ubijeno je

oko 20.000 Albanaca, a kao nestali vodi se oko 7.000 njih, da ne pominjem silovanja i ostala umeća srpskih militaraca... Pa, ljudi, osvestite se već jednom! Milion Albanaca je bilo nasilno proterano sa Kosova tokom NATO bombardovanja. Ne zaboravljaju se stvari preko noći. Ja još uvek imam noćne more kada se setim tog poniženja kad sam vodio kolonu prema železničkoj stanici (a imajući u vidu sposobnosti srpskih junaka iz Srebrenice)... Kad ti život zavisi od volje jednog običnog zlikovca. Da nije bilo trogodišnje Anlie, koja me je vodila za ruku, ja bih danas bio među nestalima... To treba preživeti i ostati normalan, to nije film, to je pakao. Ovi ljudi su prošli kroz pakao. A do danas se nijedan srpski intelektualac (mada su se meni lično prijatelji izvinili za grehove „srpskih junaka”) nije setio da se ovim ljudima, ovim komšijama, treba izviniti. Gde vam se izgubio razum jednog Bogdana Bogdanovića, Dimitrija Tucovića i ostalih divnih srpskih duša?!

Multietničko Kosovo?

Kosovo je ionako naj-multietnička sredina na svetu: KFOR, UNMIK, OSCE... Kosovski intelektualci se zalažu za multietničnost Kosova. Ali, o kojim intelektualcima govorimo? O Vetonu Suroiju, koji dobija međunarodne nagrade sa Natašom Kandić?! Suroi (koji se krajem '80-ih godina javno distancira od ideje „Kosovo Republika”, od stava Branka Horvata...) i njemu slični intelektualci u koprodukciji Jugoslovenske i Zapadne alijanse nisu ozbiljni, osim kad su pare u pitanju. Ali zato, dugoročno gledano, neko od njih će biti kad tad predsednik Jugoslovenske Konfederacije. Nema ni govora o revanšizmu. Koliko ja znam ovdašnji Srbi su

napustili Kosovo sa ulaskom NATO snaga. A to što se događalo sa nekoliko ubistava, to nije bila osveta albanskih civila, niti članova OVK, to su radili kriminalci zbog stanova i nekakve materijalne dobiti. Uostalom, daleko je više ubijenih Albanaca nego Srba. Nema govora o albanskom revanšizmu a kamoli o fašizmu, kako voli da kaže Suroi. Ovakvim stavom ne želim da branim zlikovce, zna se gde je njima mesto. Što se tiče srpskih enklava, pa sami Srbi (neki jebivetri, vođe ovdašnjih Srba) planski su se povukli u te enklave, kako bi te parčice jednoga dana pripojili Srbiji. Za mene to nisu enklave nego geta i ja se zbog toga stidim. Za ta geta svi su pomalo krivi, uključujući i međunarodnu zajednicu.

Da li je zajednički život Srba i Albanaca na Kosovu uopšte moguć?

To ne zavisi od Albanaca već od Srba. Dokle god se Srbi budu ponašali ovako kako se danas ponašaju, suživot će biti nemoguć. Kosovski Srbi treba da shvate jednu stvar: njihova domovina je Kosovo a ne Srbija. Što pre to shvate biće bolje za sve ljude ovde.

Da li su, prema vašem mišljenju, albansko društvo i susedna albanska država dovoljno otvoreni prema drugima?

Da. Albansko društvo i albanska država su najotvoreniji od svih suseda. Tamo se stalno oseća promaja.

Da li ste saradivali sa kulturnim institucijama, organizacijama, grupama, pojedincima u Srbiji?

Sarađujem sa izdavačkom kućom „Rende”, a uskoro će biti objavljena knjiga Vladimira Arsenijevića „Mexico War Diary” (već je u štampi). Dok sam navraćao u Beograd uvek sam bio

u društvu Branislava Stanišića, divnog slikara i fotografa koji živi negde u Rakovici, zatim Laze Stupara, divnog pesnika koji je napustio Beograd. (Zapravo, gotovo svi moji prijatelji napustili su Beograd dok se „događao narod”). Takođe, nekoliko puta pio sam kafu sa divnim čovekom i dobrim gitaristom R.M. Točkom (lepa saradnja). Sa „Beogradskim krugom”, na čelu sa nenadmašnim prevarantom Obradom Savićem, imao sam neke javne razgovore, u okviru saradnje „Beogradskog kruga” i časopisa *MM*.

Da li među kosovskim umetnicima uopšte postoji raspoloženje za kulturnu razmenu sa Srbijom?

Uglavnom ne. Osim nekoliko pojedinaca.

Šta biste izdvojili iz srpske kulture?

Najbolji srpski film, koji sam godinama izbliza gledao, jeste *Lepa sela lepo gore* u režiji S. Miloševića i R. Holbruka, sa R. Gelbartom, Džejmi Šejom, frenkijevcima i ostalom bratijom u glavnoj i sporednim ulogama. Ipak, mislim da je *Plastični Isus* jedan od retkih filmova koji je ostavio dubok utisak na mene. Pozorište ću preskočiti pošto sam gledao malo predstava, a ovdašnje srpsko pozorište je bilo jedno. Što se tiče pisaca, to su Danilo Kiš, Filip David, David Albahari, donekle Svetislav Basara i Vladimir Arsenijević.

Post scriptum

Rok lirika – jedno lično viđenje

Pošto sam od detinjstva slušao rokenrol, jedva sam čekao da naučim engleski jezik kako bih što bolje shvatio moje heroje. Odrastao sam sa nji-

hovic pesmama, čak ih i danas rado slušam. To, opet, ne znači da nove bendove ne slušam. Koliko mogu pratim zbivanja u rokenrolu. Rokenrol ne uzimam samo reda radi ili zbog trenda. Naprotiv, za mene su autori rokenrola kao i svi drugi umetnici. I uopšte se ne slažem sa mojim prijateljem koji kaže: „Rokenrol je cirkus!"; sve je moguće, ali što se mene tiče svet je cirkus, a oni koji vladaju svetom – morbidni su. U poređenju sa njima umetnici roka su anđeli. Ljudi mi se čude što prevodim pesme Nika Kejva ili Boba Dilena (a ne bavim se prevodenjem nekog 'velikog dela', što bi mi donelo pare), zaboravljajući pri tom da su njihovi preci još u antici pevali svoje pesme u pratnji lire (od koje potiče i sama reč lirika). Pitanje je dana kada će autori roka ući u antologije koje sastavljaju akademici. Što se mene tiče, Ezra Paund, S. Bodler, V. Vitmen, O. Vajld, D. Tomas i mnogi drugi pesnici, pisali su slično pesnicima roka. I sve njih rado čitam i prevodim. Pesnici danas samo su iskoristili rokenrol kao medijum preko kog svetu prenose ideje i stavove.

63 Da li je prevodenje kreativan posao? Za one koji pišu svakoga dana prevod zaista nije kreativan rad. Ali, prevod je za mene božanski i, istovremeno, đavolski rad. Ne treba zaboraviti činjenicu da je za prevod potrebna i neka „tehnička” sprema, koja se ne uči na katedrama. Taj posao je povezan sa zvezdama. Za mene lično taj posao je nešto sveto i nešto neobjašnjivo, za razliku od svakodnevnog pisanja. Ja se jedva usudim da počnem sa prevodom neke pesme. Zavisam sam od kosmičkih vibracija, to me održava u životu i tera da nastavim sa poslom koji se pod ovim našim nebom najmanje plaća, ili se ne plaća uopšte. Ali, s druge strane, taj posao mi daje snagu da budem ono što sam bio i što ću biti sve dok fizički ne iščeznem, iako sam oduvek imao i imam osećaj izgubljenosti u ovom svetu... Puno sam verovao ljudima (jos uvek verujem u ljubav), knjigama, muzici koja je dolazila s gramafonskih ploča, i nastaviću da verujem i ubuduće. Kada budem izgubio to poverenje, tada ću se ubiti.

16. jun 1997, negde u Prištini
(predgovor antologiji rok poezije)